

Løvfrøer

- restaurering af levesteder og bestandsudvikling i 20 år.

*Tekst og fotos af
Finn Hansen
Birkevej 3
Nylars
3700 Rønne*

En population af en hvilken som helst levende skabning har den udbredelse, de økologiske betingelser gør det muligt. En løvfrø skal selvfølgelig have noget vand til at formere sig i, men arten tilbringer kun ganske kort tid i dette våde element, hvorfor de andre faktorer i en løvfrø-populations levested eller biotop, om man vil, selvfølgelig også skal være i orden.

Vinteropholdssteder, forårsvandringsveje, sommeropholdssteder, sommer- og efterårsvandringsveje er lige så vigtige for de voksne frøer som yngledammen. Og så er der også de unge 1 år gamle løvfrøers sommeropholdssteder, hvor de tilbringer hele den første sommer, inden de som to-årige vandrer til nye eller al-

lerede beboede yngledamme.

På en populær måde kan man udtrykke det sådan, at en kæde i en hvilken som helst maskine er lige så stærk som det svageste led, og sådan er det også i et landskab med løvfrøer, hvor det skal tilstræbes, at alle led i kæden af levesteder kan bære!

Et tidligere Paradis med løvfrøer

Løvfrøen er en indikator for et landskab med stor biodiversitet, og arten har tidligere været udbredt over hele Bornholm. Men i de sidste godt 50 år er livsbetingelserne for løvfrøer i den grad blevet indskrænket på grund af den voksende

*Fig. 1. Løvfrø i eg
Foto: M Top-Jensen.*

intensitet i fjernelsen af naturområder i det industrielle landbrug.

I 1990 var der således mindre end 5 % tilbage af en tidligere ø-dækkende bestand, fordelt på forskellige isolerede og uddøende restbestande. Løvfroen var her på øen ligesom klokkefroen 30 år tidligere på randen til at uddø.

Kåre Fog har beskrevet denne tilbagegang samt de mulige årsager i rapporten "Løvfroen og andre padder på Bornholm" fra 1988, og han kom til den konklusion, at den væsentligste årsag til tilbagegangen skyldtes en forringelse af yngledammene.

"Løvfro-kæden" har mange led!

Jeg er ikke helt enig med Kåre i denne forenkede konklusion, og jeg er af den mening, at det selvfølgelig er vigtigt at kigge på tilstanden af de damme, frøerne formerer sig i, men at også de andre faktorer i løvfroernes livsforløb er vigtige.

I det følgende vil jeg derfor kort gennemgå de årsager, som jeg mener, er de væsentligste i forbindelse med tilbagegangen i den bornholmske bestand af løvfroer i 1900-tallet.

1. Dræning af våde enge i det åbne landskab.

Siden midten af 1800-tallet er mere end 80 % af det bornholmske landbrugslandskab blevet gjort tørrere gennem dræning. Omfattende våde enge og utallige vandhuller er tørlagt og pløjet op. Både orkideer og frøer er presset sammen på mindre arealer, og de enkelte bestande har mistet kontakten med hinanden - nogle arter er helt forsvundet fra det bornholmske landskab!

2. Der er ikke mere behov for dammenes dynd som gødning.

Tidligere blev de vandhuller, der lå tæt på gårde og beboelser i de såkaldte „dammalykkjar“, rnsset op hvert eller

Fig. 2. En restaureret vandingsdam.

hvert andet år, og dyndet blev som naturgødning kørt ud og spredt på bygmarkerne. Siden anden halvdel af 1800-tallet er kunstgødning i høj grad blevet foretrukket, og dammenes dynd er herefter blevet liggende i vandhullerne, hvor det har forpestet vandet og gjort det uanvendeligt som levesteder for løvfroer – og andre padder.

3. Intet behov for drikkevand fra åbne damme efter indførelse af elektricitet og vandværker.

Tidligere var åbne vandsteder samt kilder, bække og brønde vigtige drikkevandsreservoirer for folk og fæ, men efter indførelsen af elektricitet og vandværker har der ikke mere været det samme behov for rent drikkevand i det åbne landskab tæt på gårde og beboelser. Vandhullerne er efterhånden blevet fyldt op med affald og lort samt jord for til sidst at være blevet dyrket op som en del af landbrugsarealet.

4. Siden 1945 har nye store traktorer og mejetærskere overtaget hestenes arbejde i det åbne landskab.

De store traktorer og mejetærskere har så mange hestekræfter i sig, at de i ukyndiges hænder kan gøre betydeligt mere skade på det åbne landskab end de tidligere levende hestekræfter. Bare en enkelt traktor på en mellemstor born-

Fig. 3. Slagleklipper-dræberen i arbejde efterladende en velfriseret natur, hvor ingen løvfrø har kunnet overleve.

holmisk gård har i dag så mange kræfter i sig, som der tidligere var samlet sammen på alle gårde i et middelstort bornholmsk sogn. Og nutidens traktorer med deres mekanisk dygtige førere kan ikke forventes at arbejde for noget så livsfjernt som løvfrøernes trivsel!

5. Med indførelsen af mejetærskere blev afbrænding af halm – samt levende hegn og stengærder tilbagevendende år efter år.

I 1960'erne, 1970'erne og 1980'erne blev størsteparten af det afhøstede halm brændt af på markerne. Tilstødende vejkanter, levende hegn og stengærder blev ligeledes brændt af – med overlæg! Både levende hegn og stengærder samt vejkanter er vigtige opholdssteder for bl.a. løvfrøer, og mange – ja, i tusindvis af løvfrøer, er på denne måde slået ihjel! Siden 1989 har det ifølge dansk lovgivning ikke været tilladt at foretage denne form for massakrer på det åbne landskabs fauna.

6. Indførelse af slagleklippere langs offentlige veje og vandløb.

Vejkanter blev tidligere, før verden gik af lave, høstet af private bønder på

en miljøvenlig måde med le og rive, og høet blev anvendt som dyrefoder. Men i de sidste godt 30 år har slagleklippere mere eller mindre massakreret vejkanter og vandløbsbræmmers vegetation og slået alt levende ihjel!

Der har ikke været fundet nogen fornuftig anvendelse for det ituslåede plantemateriale, og ingen ansvarlig myndighed har på nogen måde reageret imod denne form for misrøgt af de grønne korridorer i landskabet.

7. Indtræden i EF og en radikal ændring af virksomheden i det åbne landskab.

Frem til 1972 da den danske befolkning stemte landet ind i det store fællesskab, skete der store radikale ændringer i det åbne landskab. Mange bornholmske bønder solgte deres besætninger af køer og indrettede sig med svin, andre storbønder købte flere og flere gårde og lagde markerne sammen til større og større produktionsenheder for at kunne opnå harmoni mellem antallet af dyr i staldene og jordtilliggende.

Levende hegn, grøfter og stengærder forsvandt i stort tal fra det åbne landskab, og med disse naturelementer deres tilhørende flora og fauna.

Driften af sådanne naturforladte store marker bliver tilligemed subventioneret af EU's hektarstøtte – for tiden langt over 2000 kr. pr hektar hvert år!

Men, livsbetingelserne for den oprindelige flora og fauna som f.eks. løvfrøen er godt og grundigt fjernet.

Kort sagt kan det udtrykkes på den måde, at der fra det store EU betales mange penge til de bornholmske jordejere og dermed det bornholmske samfund, og at der ved disse tilskud er knyttet bestemmelser, der IKKE er forenelige med en understøttelse af de optimale livsbetingelser for øens hjemmehørende flora og fauna!

"The Silent Spring"

– forårsnætterne blev mere og mere tavse.

Naturinteresserede mennesker på Bornholm bekymrede sig sidst i 1970'erne mere og mere over den fra år til år voksende stilhed i de bornholmske forårsnætter, og i 1982 rettede man en henvendelse direkte til Bornholms amt med en opfordring om, at der blev gjort et eller andet til hjælp for den hastigt faldende bestand af løvfrøer. Man frygtede, at den helt skulle uddø – som det var sket for klokkefrøerne 30 år tidligere.

Ved Erhvervsrådets hjælp blev der i 1983 fremskaffet 140.000 kr. som tilskud til, at 4-5 arbejdsløse i en periode kunne rydde op og skære opvækst ned omkring tilgroede vandhuller.

I oktober 1983 blev der bragt en annonce i de bornholmske aviser med en opfordring til ejere af vandhuller, som man ønskede oprenset, om at henvende sig til amtet.

Interessen for dette tilbud om gratis oprensning var stor, og mere end 150 ansøgninger tilflød Bornholms Amt i løbet af nogle få dage. Alligevel var der kun råd til at få 14 vandhuller rensat op samt gravet to nye små vandhuller.

I 1985 henvendte Kåre Fog som repræsentant for Landsforeningen Natur og Ungdom sig til Bornholms Amt med et tilbud om at forestå en registrering af de tilbageværende løvfrøer og andre padder i det bornholmske landskab samt udarbejde en plan for, hvordan man med størst udbytte for paddefaunaen kunne imødekomme hver enkelt ansøger med oprensninger af deres vandhuller.

Fig. 4-8. En lodsejer i Bodilsker fik i 1996 amtet til at grave en ny dam, og allerede 2 år efter sang de første løvfrøer i dammen.

Grøn Ø

Det var også i 1985, at Amtsrådet søsatte sin Bornholm – en Grøn Ø – plan.

800.000 kr. om året blev der for de næste 4 år sat af til at genskabe bedre forhold for planter og dyr i det åbne land, f.eks. a) restaurering af vandløb, b) genopretning af overdrev samt c) restaurering af løvfrødamme.

5 vandhuller blev rensset op og 5 nye gravet i 1985. I rammerne af Projekt Grøn Ø-planen blev arbejdet imidlertid intensiveret, og i de efterfølgende tre år blev mere end 100 vandhuller restaureret eller nygravet.

I 1989 blev en ny dansk lov: Naturgenopretningsloven, vedtaget i det danske folketing, og Bornholms amt modtog herefter pr. år 1 million kroner til genopretning af natur.

Mange af disse kroner blev afsat til en fortsættelse af gravningen af nye damme.

Denne naturgenopretningslov blev imidlertid hurtigt afløst af en ny lov i 1992, der fik navnet Naturbeskyttelsesloven. Tilskuddet til naturgenopretning blev reduceret til godt 200.000 kr. pr. år, og arbejdet med at skabe nyt og bedre for løvfrøerne faldt mærkbart.

Alt i alt har amtet fra 1983 frem til 2000 oprenset 344 damme og gravet 426 nye.

Udviklingen siden 1986

Kåre Fog registrerede i 1986 165 damme beboet af løvfrøer, men

Fig.9. En oprensning er her en nødvendighed, hvis dammen igen skal huse en god bestand af løvfrøer.

mange af dem lå allerede som ganske små isolerede restbestande af den tidligere meget større og ø-dækkende bestand. Mange af de dyr, der dette år stadigvæk holdt stand, forsvandt i de følgende år, for fem år senere, i 1991, var bestanden halveret til kun 85 beboede damme!

Målet med genopretningen af livsbetingelserne for løvfrøerne og de andre padder og for den sags skyld også andre vandlevende dyr og planter var fra starten et forsøg på at understøtte de sidste ”rester” af løvfrøer rundt om på øen ved oprensning af de tilbageværende yngledamme og nygravning af såkaldte ”trædesten” omkring disse således, at løvfrøerne på ny kunne vandre ud i landskabet og om muligt opnå kontakt med andre ”understøttede” bestande.

16 forskellige restbestande blev på denne måde hjulpet på vej:

1. Tuleborg i Rutsker, 2. Store Myregård i Olsker, 3. Svartingegård i Rutsker, 4. Holsegård i Østerlars, 5. Ny Kirke, 6. Lyneborg i Vestermarie, 7. Skovgård i Knudsker, 8. Tingfogedgård i Nylars, 9. Smørenge i Vestermarie, 10. Sigtebro i Aaker, 11. Ølene i Østermarie, 12. Slamrabjerg i Bodilsker, 13. Hundsemyr i Poulsker, 14. Smålynge i Pedersker, 15. Sømarken i Pedersker og 16. Raghammer i Aaker.

”Projekt Blemmelyng”

I et forsøg på nøjere at kunne følge løvfrøernes respons på denne form for genopretning af yngledamme, blev der i et afgrænset område på SV-Bornholm, hvor mange lodsejere havde anmodet amtet om hjælp til oprensning og nygravning af vandingsdamme for kreaturer, får og heste, gennemført et større ”storskala-projekt”.

To damme, der endnu i 1983 husede løvfrøer blev rensat op i løbet af samme efterår. Den ene dam ligger ved Skovgård i Knudsker NV for Blemmelyng og den anden dam ved Tingfogedegård i Nylars, SØ for Blemmelyng.

Blemmelyng er et gammelt højlyngsområde, der i dag er plantet til med skov, og mellem de to gårde og vandhuller var landskabet for godt 20 år siden ”småskala-agtigt” med mange små landbrugsbedrifter, mange stengærder og meget skov, mange vejkanter, levende hegn og skovbryn, som anses for at være optimale vandringsveje for

løvfrøer.

En cykelvej løber på et tidligere jernbanetracé gennem landskabet, og i buskadset langs med cykelvejen er der gode muligheder for at løvfrøerne kan opholde sig for en periode og fouragere samt vandre videre ud i landskabet.

Afstanden mellem de to oprensede damme er i fugleflugt små fem kilometer, og på denne strækning blev der sidst i 1980’erne og først i 1990’erne gravet 25 helt nye damme efter ansøgning fra lodsejerne og på steder, der ville kunne være optimale for nye løvfrøbestande.

Et år efter etableringen var to damme allerede beboet af syngende hanner. Efter to år yderligere to og efter seks år mere end 80 % af dammene. Efter otte år var alle 25 helt nygravede damme beboet af løvfrøer! Det tyder på, at der spredt i landskabet allerede havde opholdt sig yngledygtige dyr, men at dammene manglede.

Disse 25 vandhuller kostede det amtet i alt 146.400 kr. at etablere, i gennemsnit mindre end 6.000 kr. pr. dam. Og i 2001 blev mere end 568 løvfrøer hørt synge i disse damme!

*Fig. 10. Et menigt medlem af koret.
Foto: M. Top-Jensen.*

Slået ihjel i massevis

Som eksemplet fra Blemmelyng viser, er det muligt at gribe ind i en løvfrøbestand på en gunstig måde, men de gode kræfter skal være medspillere og ikke modspillere!

Indtil 1989 var det tilladt at brænde halm af på markerne, efter at det var afhøstet af en mejetærsker. Men, også de levende hegn, vejkanter og stengærder blev brændt af og med dem den fauna, bl.a. løvfrøer, der benyttede disse naturtyper som sommerhabitater eller vandringsveje. I dag er det muligt for løvfrøerne at opfatte disse steder som sikre, men det gælder fortsat ikke for vejkanterne og offentlige vandløbsbræmmer!

Langs med de bornholmske veje er der græsrabatter fra en halv til ca. 5 meters bredde. For det meste er disse rabatter dækket af græs, men der er i dag også mange steder mindre buskadser af f.eks. brombær, korbær og roser.

I det hele taget ændrer floraen på de bornholmske vejkanter sig meget i disse år på grund af en voldsom overgødskning fra naboarealer.

Hvert år bliver disse vejkanter slået med såkaldte ”slagleklippere”, og sammen med græsset og buskene bliver også løvfrøerne slået ihjel, både de frøer, som bruger stedet som sommeropholdssted og de frøer, der er på vandring

fra yngledammene til deres vinteropholdssted samt de helt unge frøer, der er på deres første og i dette tilfælde eneste vandring fra yngledammen og langs vejrabatten ud i den nærmeste omegn!

Naturligvis er det ikke muligt at vide, hvor mange løvfrøer, der på denne måde bliver slået ihjel, men det har været flere tusinde – hvert år!

Optælling af løvfrøer

I et forsøg på at få et tal på, hvor mange løvfrøer, der opholder sig i vejkanterne i løbet af en sommer, har jeg i vegetationen på bestemte lokaliteter langs cykelvejen ud for Gadegårdsdammen i Nylars foretaget en optælling af de unge løvfrøer, der vandrer væk fra yngledammen. Cykelvejen er den ovennævnte syd for Blemmelyng og som løber på det tidligere jernbanetracé fra Robbedale til Smørenge.

Haletudserne går som små frøer på land i anden halvdel af juli, og straks derefter er de på vandring ud i landskabet og kan bl.a. ses i store tal på brombærblade.

I tid og rum vandrer de videre på gode dage/nætter, og de følger landskabets grønne korridorer som vejrabatter, hegn og stengærder. Efter en måned kan man finde de første unge frøer i vejrabatten mere end 1000 meter fra Gadegårdsdammen, både i østlig retning forbi Nylars rundkirke og mod vest gennem Kjølleregårdsskoven.

Mere end 400 løvfrøer blev talt på denne strækning i de første dage af september, og så var der selvfølgelig alle dem, der sad gemt i vegetationen og ikke blev talt med.

De unge frøer opholder sig fremme i vegetationen til anden halvdel af oktober, og det ville have været en dokumenteret massakre af de helt store,

Fig. 11. De tidligere så almindelige markafbrændinger kunne ødelægge løvfrøbiotoper, som vejkanter, stengærder og skovkanter.

hvis en af amtets slagleklippere en dag i efteråret blev sluppet løs langs denne cykelvejsstrækning.

Ti små guldfisk

For snart 10 år siden skaffede den samlede danske befolkning sig en holdning til død og lemlæstelse, fordi en billedkunstner på Trapholt Kunstmuseum tillod sig at lade ti små guldfisk opholde sig i hver sin Moulinex-blender. Kunsten i denne opstilling skulle være, at folk skulle tænke sig til den situation, der ville opstå, hvis man tændte for strømmen til blenderne!

Det, der eventuelt ville ske, ville imidlertid være ”det rene vand” i forhold til det barbari og lemlæstelse, der i virkelighedens verden skete på Bornholm, når de offentlige forvaltningers vejafdelingers slagleklippere trængte sig ind i løvfrøernes verden.

Kun langs med den ovennævnte cykelvej syd for Blemmelyng, hvor optællingen af de unge løvfrøer blev foretaget, blev græs og buskads ikke slået af slagleklippere.

Det var nemlig lykkedes mig at få Bornholms amt til at meje græs og buske af ved hjælp af en såkaldt fingerklipper. Og det foretoges bedst i løbet af vinteren, på et tidspunkt, hvor der i hvert fald ingen løvfrøer var fremme i vegetationen.

Beskyttet af Habitatdirektivet!

Men, løvfrøen har ifølge EU's såkaldte ”Habitatdirektiv” været beskyttet mod død og lemlæstelse siden 1992! Og da jeg en dag i august 2003 var vidne til, at en af regionskommunens slagleklippere fræsede sig igennem et ukendt stort antal løvfrøer ved Bodelyngen i Vestermarie, tillod jeg mig at melde myndigheden til politiet for brud på bestemmelserne i direktivet.

Vagthavende mente, at det måtte være en joke, men jeg fastholdt min anmeldelse –

Fig. 12. Et nærbillede af en slagleklipper i hvile.

delse – dog kunne jeg de efterfølgende dage konstatere, at den ikke havde haft opsættende virkning. Alle vejkanter mellem Aakirkeby og Lobbæk blev rensset for vandrende løvfrøer!

Og sådan fortsatte man fra myndighedernes side frem til domsafsigelsen sidst i september, hvor Skov- og Naturstyrelsen i et brev til politimesteren kunne konstatere, at selvom EF-habitatdirektivet i sin artikel 12 pålagde medlemsstaterne at ”træffe de nødvendige foranstaltninger til at indføre en streng beskyttelsesordning i det naturlige udbredelsesområde for løvfrøen, herunder alle former for forsætlig indfangning eller drab”, så undskyldte styrelsen sig med, at direktivet endnu ikke her 11 år efter sin vedtagelse var implementeret i dansk lovgivning.

Det lokale TV2 fulgte sagen tæt, og en adspurgte juraprofessor kunne bekræfte, at jeg ved at rejse sagen i EF-domstolen med næsten 100 % sikkerhed ville få ret i min anmeldelse af regionskommunen. Jeg havde imidlertid foretaget anmeldelsen i min egenskab af formand for Naturhistorisk Forening for Bornholm, og da bestyrelsen skulle sige god for, at jeg kunne føre sagen videre under EF-domstolen, kom jeg i mindretal og måtte lade sagen ligge. Og her ligger den fortsat.

Uventet initiativ

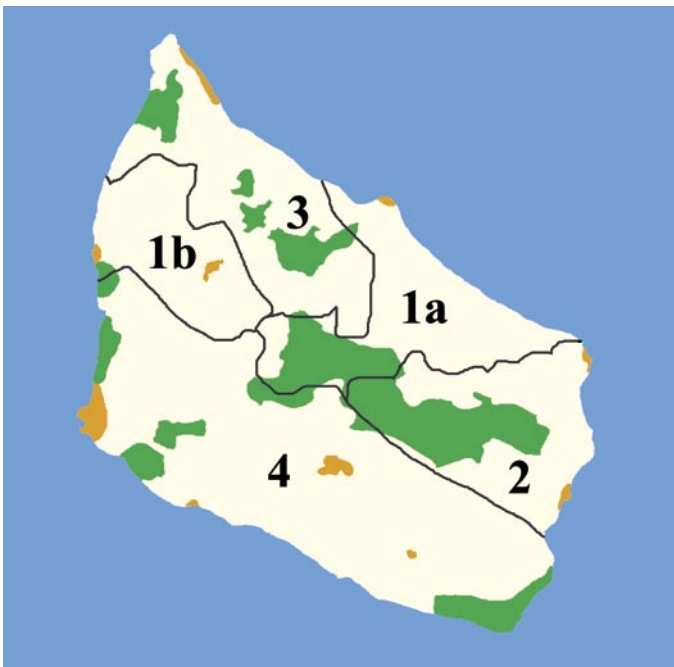
I foråret 2004 skete der imidlertid det uventede, at Regionskommunens Natur- og Miljøafdeling uopfordret tog kontakt til mig og bad om hjælp til udarbejdelsen af et aktuelt udbredelseskort for løvfrøerne på Bornholm mod at samme myndigheds vejafdeling herefter skulle indrette sit arbejde med vejkanthåningen samme efterår.

Jeg argumenterede for, at det var uhensigtsmæssigt at slå vejkanterne i løvførøens udbredelsesområde før 1. oktober, men det har man ikke kunnet efterleve. Herefter er arbejdet tilrettelagt på en sådan måde, at man efter 1. september starter med at slå vejkanter i områder, hvor løvfrøerne endnu ikke har etableret større bestande, og herfra bevæger sig ind i områder, hvor det er lykkedes at bringe løvfrøerne på fode.

Som vist på vedstående kort (fig.13.) har man valgt at slå vejkanterne i distrikt 1 fra 1. september og herefter distrikt 2. Distrikt 3 og 4 påbegyndes dog først efter 1. oktober.

Der er naturligvis et problem i denne

*Fig. 13. Distriktvis afvikling af vejkanthåning efter 1. september.
Grafik: John Krüger.*

fremgangsmåde, idet det forhaler mulighederne for at lade dyrene sprede sig ad vejrabatterne ud i de svagest besatte områder i distrikterne 1 og 2 – imod det uskrevne mål, at løvfrøerne igen på egen vis skal kunne komme tilbage til alle øens egnede levesteder.

I høj grad til glæde og gavn for øens indbyggere og til brug for markedsføringen af Bornholm som et sted, hvor man også fra politisk side tager vare på biodiversiteten.

Naturfjendtlige EU-regler

De bornholmske landmænd har i mange år modtaget penge fra EU som hektarstøtte - det hedder dog noget andet i dag: enkeltbetalingsordningen. Men, det er vigtigt for at opnå støtte, at man har opgivet et helt nøjagtigt mål for markernes størrelse. Ellers kan man blive tvunget til at betale støtten tilbage og en ekstra straf oveni. F.eks. er det meget vigtigt, at man dyrker sin jord helt op til naboens skel, selvom det for løvførøens trivsel langt ville være at foretrække, om man lod en bræmme udyrket jord ligge tilbage, og at løvfrøerne her kunne have et fristed til ophold og vandring i øens store sammenhængende landbrugsarealer.

På samme måde må man heller ikke have våde pletter på sine marker. For EU støtter ikke mark-natur men mark-afgrøder. Og for ikke at blive presset til at betale straf vil man være tvunget til at tørlægge våde pletter i markerne på en naturfjendtlig og for dyre- og plantelivet destruktiv måde. Disse våde pletter er blot en markering af de steder, hvor der før dræningen havde været damme og enge i det åbne landskab.

Endelig har der i de seneste år i det danske landbrug eksisteret en braklægningsordning, der havde indbygget en klausul om, at alt levende på sådanne brakmarker skulle slås ihjel på tidspunkter, hvor markerne indeholdt den

største rigdom af levende skabninger som blomstrende stauder med insekter og frøer. Det har været grotesk at være vidne til, at man den ene dag sidst i august kunne opleve en mark med spredte brombærbuske og adskillige løvfrøer på deres vandring bort fra nærliggende yngledamme og så dagen efter blive konfronteret med, at de samme markers vegetation var blevet slået ned til et misk-mask af død og ødelæggelse. Og det set i lyset af, at løvfrøerne som bekendt siden 1992 har været beskyttet i alle deres livsytringer i samme EU's habitatdirektiv!

Registrering af syngende løvfrøer

Jeg har siden min tilbagekomst til øen i 1986 ment, at det er meget vigtigt at registrere udviklingen af "naturens gang" for at kunne udtale sig på en konkret grundlag, og da der på Bornholm ikke er nogen offentlig eller videnskabelig instans, der tager sig af at følge løvfrøbestandens udvikling har jeg selv forsøgt at danne mig sådan et billede – især set i lyset af den store indsats Bornholms amt har foretaget i restaurering og nygrav-

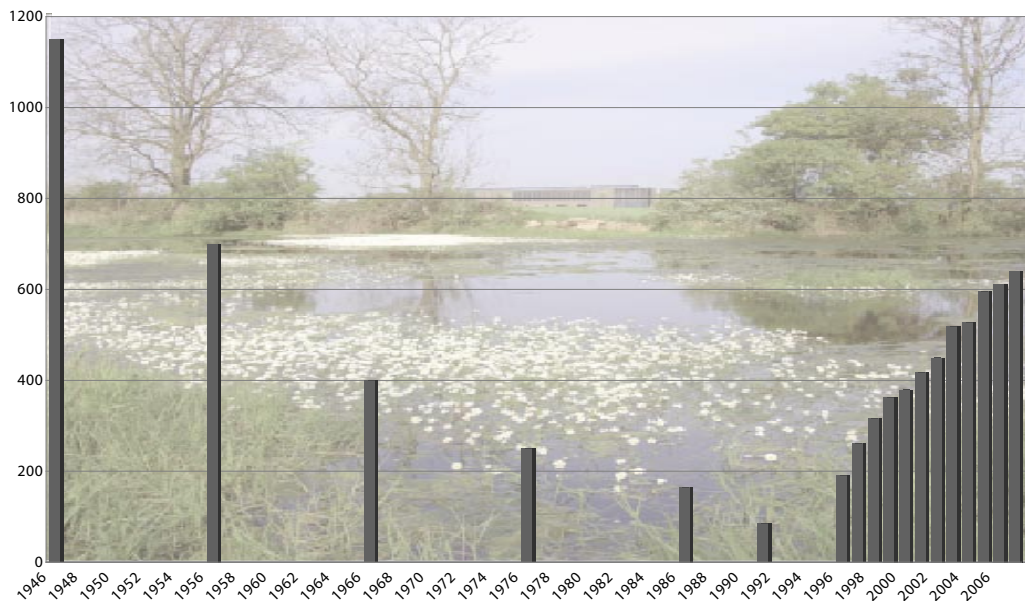
ning af yngledamme for paddefaunaen. Vurderingerne af antallet af beboede damme er hvert år foretaget under naturlige ekskursioner rundt på hele øen. Jeg har ved at lytte mig frem til syngende hanner kunnet få et overblik over de beboede damme og efterfølgende kunnet slå fast, at de bornholmske løvfrøer "pænt følger den plan", der var afstukket i amtets genopretningsarbejde, og at den bornholmske bestand af løvfrøer igen er voksende, i hvert fald siden 1990. Ligeledes har jeg forsøgt at få konstateret, i hvilken type damme, indvandringen er foregået, om det er i nygravede damme, oprensede damme eller gamle damme, som der ikke er foretaget noget ved.

I 1986 ynglede alle løvfrøer i sagens natur i "gamle damme", som amtet endnu ikke havde rensset op, men i 1991 var kun 26 af yngledammene gamle, 46 var rensset op, og 3 var nygravet af amtet.

Og som man kan se ud af vedhæftede figur, har genopretningen haft stor positiv indvirkning på den bornholmske løvfrøbestands muligheder for at komme til at yngle i helt nye og rene damme.

I 2007 var der 640 beboede damme, 198 var nygravede af amtet og 126 var oprensede.

Fig. 14. Udviklingen i antallet af damme, beboet af løvfrøer 1946 - 2006.

Med andre ord, mere end halvdelen af de beboede damme i 2007 var etableret eller restaureret ved offentlige midler.

Når nygravede damme bliver beboet af løvfrøer, så gives der mulighed for, at nærliggende gamle og endnu ikke oprensede damme kan blive opsøgt af de løvfrøer, der ”vagabonderer” omkring i omegnen. I 2007 var 221 ”gamle damme” således beboet af løvfrøer. For mange af disse drejede det sig om en genindvandring efter at løvfrøerne af tidligere nævnte årsager havde været væk fra området i en længere årrække!

Men fremgangen kunne helt sikkert have været betydeligt større, hvis myndighederne havde kendt sit ansvar og forvaltet det åbne lands levesteder for beskyttelsesværdige dyr og planter på en mere hensigtsmæssig og miljøvenlig måde!

Bedst langt fra store landbrug

Væksten af løvfrøbestanden fra de 83 beboede damme i 1991 til 640 beboede damme i 2007 viser, at løvfrøerne i almindelighed trods de ovenfornævnte trængsler i flere områder og andre steder har tålelige leveforhold.

Allerede i 1989 blev genopretningsarbejdet koncentreret omkring de 16 fornævnte indsatsområder, altså steder, hvor bestanden var ved at sygne hen, men hvor en ekstraordinær indsats skulle kunne redde de tilbageværende

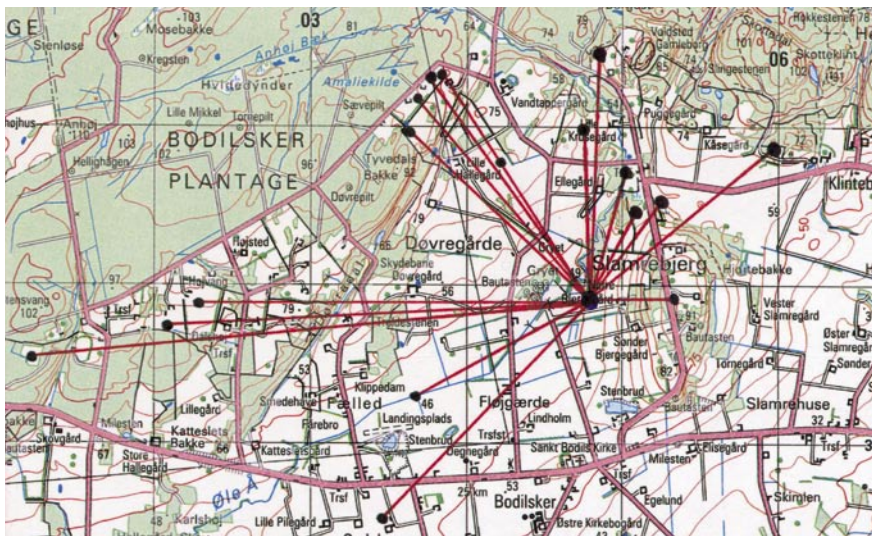
dyr og få antallet til igen at vokse og afkommet til at sprede sig ud i et forbedret omkringliggende landskab.

På den østlige del af Bornholm, syd for Bodilsker Plantage, finder man i dag et kuperet landskab med mange små landbrugsbedrifter og ”dårlig” landbrugsjord. Disse landbrug er for en stor del overtaget af ”byfolk”, og her ønsker de nye ejere i højere grad at se natur på deres marker end hvede. Der er gravet en del nye vandhuller i området, og fra en enkelt dam ved ”Slamrabjerg”, (se fig. 16) hvor en hensygnende bestand holdt ud frem til restaureringen af dammen i 1989, har en større mængde afkom ad naturlige ledelinier søgt ud i landskabet og nået frem til de nye damme i ret store tal.

Ligeledes er det lykkedes at bringe bestandene ved ”4. Holsegård i Østerlars” og ”2. Store Myregård” i Olsker sammen ved Rø, hvor der i dag både nord og syd for byen høres store kor af løvfrøer i forårstiden.

Og så havde beboerne i Rønne Nord den store oplevelse hele foråret 2006 samt 2007 at kunne høre et mindre kor af løvfrøer fra en privat nygravet dam i Sejersgårdsparken, medens en læser af Bornholms Tidende fra Rønne Syd kunne undre sig over at have en

Fig. 16. En større mængde afkom fra en central dam på Slamrabjerg har ad naturlige ledelinier fundet frem til mange nye damme.

løvfrø kravlende rundt på huset en sen julaften!

Dog, i store dele af Østermarie, Østerlars, Klemensker og Vestermarie har løvfrøerne fortsat store problemer med at finde levesteder i de store landbrugsørkener. Og det til trods for, at Bornholms amt tidligere også her har ofret mange penge på oprensning af tilgroede damme og gravet nye.

Der levnes dem simpelthen ikke plads! Ja, selv midt i ynglesæsonen i maj 2007 kunne endog en af de store driftige landmænd i Klemensker med Regionskommunens billigelse få lov til at ødelægge en dam, der var omfattet af bestemmelserne i det europæiske habitatdirektiv.

En lysere fremtid

For at kunne skaffe løvfrøerne en lysere og bedre fremtid på Bornholm, vil det med erfaringerne fra 20 års arbejde med restaurering af landskabselementer til støtte for løvfrøerne og andre padder være vigtigt at sørge for, at følgende lokalitetstyper gøres optimale:

- vinteropholdssteder,
- vandringsveje (marts-maj) fra vinteropholdsstederne til yngledammene,
- yngledamme (april-juli),
- vandringsveje fra yngledam til sommeropholdssteder (juni-oktober) samt
- opholdssteder for de helt unge, endnu ikke yngledygtige løvfrøer

En fremtidig bæredygtig politik for en optimal forvaltning af løvfrø-bestandene i et EU-landbrugslandskab ville så skulle være:

- Oprensning af yngledamme hvert 10. år
- Nygravning af damme/genopretning af gamle yngledamme
- Krav om vandringsveje langs med eller i marker med EU-tilskud
- Forbud mod halmafbrænding langs med levende hegn, stendiger og vejkanter
- Forbud i tid og rum mod slagleklipere i løvfrø-landskaber

Efterskrift

Til mine børn.

Siden vor familie flyttede "tilbage" til øen har jeg brugt en stor del af vor fælles fritid til at samle informationer om naturens tilstand generelt og løvfrøerne specielt – denne tid har jeg taget fra jer. Men forstå mig, der var ikke andre til at gøre det! Og jeg følte, at udviklingen i den umælende bornholmske natur skulle dokumenteres.

Bornholm har fortsat sin oprindelige bestand af løvfrøer, og det har heldigvis endnu ikke været nødvendigt at foretage indsamling af æg og udsætning af yngel, som Kåre f.eks. har gjort det på Sjælland. I dag, hvor man fra de højere kredse snakker så meget om oplevelsesøkonomi, er det at kunne høre løvfrøer på Bornholm pludselig blevet et kvalitetsmærke, som folk rejser efter for at kunne opleve. I kan sammen med jeres egne børn i tiden fremover opleve det samme og berettiget være stolte over min stædighed og de gode resultater, selvom det har kostet dyrt.

Finn